

Ante MARIĆ

ŠKOLSKE I ODGOJNE USTANOVE HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE

Hercegovačke franjevačka provincija nastaje odvajanjem iz matične provincije Bosne Srebrene. To se dogodilo 16. svibnja 1844. S dopuštenjem Kongregacije za raširenje vjere za gradnju samostana i sjemeništa u svom zavičaju hercegovački franjevci napuštaju samostan sv. Katarine u Kreševu. Time je ispunjeno jedno dugo i teško razdoblje progona i života u skrovitosti kojeg je proživjela Hercegovina, njezin puk i fratri. Konačni se početak toga progona događa nakon što su Turci 1563. god. srušili samostan sv. Ante u Mostaru. Fratri, koji su uspjeli izbjeći pokolju, 1584. god. grade samostan i crkvu sv. Križa u Živogošću, te s Jadrana krišom duhovno skrbe Hercegovinu. Nakon teških stoljeća, pokušaja oslobođenja od turskog jarma, dolazi do Karlovačkog mira, no Hercegovina ostaje u sastavu Turskog Carstva. Fratri ne mogu više dolaziti iz samostana Zaostroga i Živogošća, te duhovnu skrb nastavljaju iz Bosne Srebrene, osobito iz samostana Kreševo.

Konačno se odcjepljenje hercegovačkih franjevaca od Bosne Srebrene dogodilo onoga trenutka kad su se od sv. Katarine iz Kreševa oprostila dvojica novaka i nekoliko dječaka Uzgojnog zavoda na čelu sa svojim odgojiteljem fra Paškalom Kvesićem. Bilo je to 19. svibnja 1844. Put je u Hercegovinu trajao puna tri dana, da bi odmah nakon dolaska u Hercegovinu, novaci, najvjerojatnije u župnom stanu Mostarskog Graca, a đaci u novosagrađenoj kući na Čerigaju, nastavili svoj novicijat, odnosno školovanje u Franjevačkom uzgojnom zavodu. Tako se početak gimnazijalnog života u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji s pravom povezuje s datumom "odcipljenja", i prvi prostor Franjevačkog uzgojnog

zavoda jest Čerigaj.¹ Svjesni su bili hercegovački fratri da će zamisao osamostaljenja na području Hercegovine biti pusti san, ako se temeljito ne ustroji biće uzgoja i školovanja vlastite franjevačke mladeži. Znali su, također, da je ustroj osnovne škole i gimnazije uvjet za eventualno utemeljenje visoke škole, Franjevačke bogoslovije.

USTROJ SJEMENIŠTA I GIMNAZIJE

Uzgojni zavod na Čerigaju (19. svibnja 1844. - ? rujna 1848.)

Čerigaj je zadnje sijelo Blatske župe. Tu postoji fratarska kuća koju je gradio fra Jako Križić, st. Pouzdana se godina njezine izgradnje ne da ustanoviti, no svakako je to bilo do 1809. god. kada je umro njezin graditelj. Po stalnom mjestu stanovanja i župa je dobila ime po Čerigaju. U vrijeme *odcipjenja* na Čerigaju je župnikom fra Nikola Kordić. On je s fra Anđelom Kraljevićem, fra Paškalom Kvesićem, fra Ilijom Čavarem Vidoševićem, fra Martinom Ćorićem i drugima jedan od glavnih pokretača i izvršitelja *odcipjenja*. U vrijeme tih aktivnosti Čerigaj postaje mjestom fratarskih dogovaranja i traženja mjesta novom samostanu. Ali i prvim mjestom Franjevačkog uzgojnog zavoda.² U tu svrhu fra Nikola se daje na izgradnju nešto veće kuće od fra Jakine (13,5 x 7,5 m po vjetru) u koju je smješten Franjevački uzgojni zavod, a već i 1846. god. Novicijat u kojem svoju prvu provincijsku službu ima tada novozaređeni i završeni fratar fra Petar Bakula kao meštar Novicijata³ i u koju te iste godine,

---

¹ "Današnja franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu imala je od svoga prvoga početka (t. j. od god. 1844.) značaj čisto svakoga drugoga redovničkoga sjemeništa, naime uzgoj i naobrazbu podmlatka za svoj vlastiti red..." Usp. O. PAVO DRAGIĆEVIĆ, Osnutak i razvoj današnje franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, Prvi izvještaj FRANJEVAČKE VELIKE GIMNAZIJE NA ŠIROKOM BRIJEGU, objavljen na kraju škol. god. 1918.-1919., Mostar 1919., Hrvatska tiskara Franj. Provincije, str. 3 (nadalje, Prvi gimnazijalni izvještaj).

² "...Odijeliviši se hercegovački franjevci od Bosne, nijesu imali ni jednoga samostana, gdje bi se smjestili i nastanili, te gdje bi pomladak primali za red. Zato odaberu župski stan na Čerigaju, ne samo što je bio najprostraniji, nego što se nalazio u srcu Hercegovine..." O. RADOSLAV GLAVAŠ, Biskup o. Paškal Buconjić, prigodom tridesetgodišnjice biskupovanja 1880.-1910., Mostar, 1910., str. 7.

³ DR. FRA LEO PETROVIĆ, Život i rad fra Petra Bakule (1816.-1873), Stopama otaca, Almanah hercegovačke franj. Omladine, jubilarno godište 1908-9.-1938-9., God. V., Uređuje i izdaje Zbor Franjevačke bogoslovne mladeži "Bakula" Mostar, str. 35 "...Prva služba, koju je fra Petar u provinciji obnašao bila je veoma važna i odgovorna: on je imenovan učiteljem mladih novaka na Čerigaju kraj Širokog Brijega", piše fra Leo navodeći za tu tvrdnju u bilješci Bisk. Arh., br. 9/1847.

između ostalih, da bi postao fratrom, dolazi i mali Stjepan Buconjić,⁴ poslije poznati fratar i biskup o. fra Paškal Buconjić. Djeca su u toj kući imali neuvjetan oblik i stanovanja i učenja, te su u isto vrijeme dijelili i siromaštvo svojih fratara svećenika i hercegovačkog puka.⁵

Preseljenje Uzgojnoga zavoda u samostan na Široki Brijeg (1848.-1864.)

Fra Rafo Barišić, apostolski vikar za Hercegovinu u prisutstvu svih hercegovačkih franjevaca te cijeloga ispaćenog i obespravljenog puka Hercegovine polaže 23. srpnja 1846. temeljni kamen crkvi i samostanu na Širokom Brijegu.⁶ Odmah po izgradnji prvih soba u tom samostanu Franjevački se uzgojni zavod 1848. god. preseljava iz Čerigaja na Široki Brijeg. Franjevački je uzgojni zavod smješten u prvoj sobi do župnog ureda u zapadnom krilu, sljedeća je soba škola (učiona), i ona zadnja do crkve sakristija.⁷ U tom je Franjevačkom uzgojnom zavodu uvijek negdje do deset ili dvanaest dječaka koji uče čitati i pisati - krasnopis, uče latinski, vjeronauk, nešto prirodnopisa, matematike, pjevanje i vjeronauk. Kad su se dobro poučili u latinskom i vjeronauku, stupaju u Novicijat, a nakon što su upoznali *Pravilo* i *Život sv. Franje*, polažu vječne zavjete, i potom na bogoslovne nauke odlaze put inozemstva. U to je vrijeme to najčešće bila Italija. Prije tog odlaska "na mudru knjigu" prisegnuli bi

---

⁴ "...početkom siječnja g. 1846. u svojoj 11. godini dodje na Čerigaj mladi Stjepan Buconjić, da po tadanjem običaju uči knjigu i pripravlja se za redovnički stališ...", O. RADOSLAV GLAVAŠ, Biskup Paškal Buconjić, str. 7.

⁵ "...U tadanjoj redovničkoj rezidenciji vladala je velika oskudica u hrani, ne samo radi nerodnosti, nego, što su i sami franjevci svim pače i potrebnim oskudijevali, jer došavši iz Bosne na голу podinu nijesu ni sami ništa imali. (...). Mladi pitomci i suhi sijerkov kruh na komadiće dijelili i slijepetali, da kojem drugu ne bude krivo, kako to i sada pripovijeda presvijetli biskup. Pored svih tih nevolja mladi su pitomci strpljivo sve to podnašali i ustrajali na započetom putu za redovničko zvanje", Isto, str. 7.

⁶ Usp. Šematizam fra Petra Bakule, s latinskog originala iz 1867. god. preveo dr. fra Vencel Kosir, Mostar, 1970., str. 50. ("...I tako dana 23. srpnja 1846. u prisutnosti gotovo svih fratara, koji su tada bili u Hercegovini, i bezbrojnog mnoštva od veselja ushićenog naroda, presvijetli gosp. Barišić po obredu svete Rimske Crkve postavi i posveti prvi temeljni kamen nove samostanske crkve posvećen Uznesenju bl. Djevice Marije...").

⁷ Usp. O. D. MANDIĆ, Iz uspomena blagpk. Fra Luke Begića, Almanah franjevačke omladine, God. III, Mostar 1936/37., str. 93 ("...Pred Božić 1854. došao sam na Brijeg da učim za fratra. Našao sam desetero djece, i ja sam bio jedanaesti. (...). Dok se istočno krilo nije potpuno izgradilo, djeca su stala u prizemlju zapadnog krila: od glavnog ulaza prema sjeveru najprije je bio župski ured, pa naša spavaonica, zatim škola i najposlije sakristija...").

pred o. kustodom, pa poslije o. provincijalom, da će se nakon ređenja vratiti u hercegovačku kustodiju, odnosno provinciju.⁸

Izgradnja sjemeništa i gimnazije na Širokom Brijegu (1864.-1865.)

God. 1864. i 1865. iznad kuhinje sagrađeno je sjemenište produžetkom istočnog krila. Budući da su oci franjevci bili jedini koji su u tim teškim vremenima pastorizirali Hercegovinu, ta je duhovna skrb bila isključivo oslonjena na ovaj Franjevački uzgojni zavod. Uprava Kustodije koja je bila na Širokom Brijegu posvećivala je veliku pozornost uzgoju “učee mladeži”, te su se i nerijetko sastajali i svojim odredbama uređivali život u Franjevačkom uzgojnom zavodu, u novicijatu i na bogosloviji. Unutarnjim političkim nemirima, na osobit način usmjerenim prema crkvi, crkvenim imanjinama i samostanima, u Italiju je tih godina bilo onemogućeno slanje hercegovačkih franjevačkih bogoslova, te se sav školski život slio i odvijao na Širokom Brijegu, a samostan je za sve njih bio pretijesan.⁹

God. 1903. fratri su u produžetku južnog krila samostana izgradili novu gimnazijsku zgradu, koja već tada nije odgovarala uvjetima i potrebama jedne takve ustanove. Konačno su 1924. god. položili temeljni kamen novoj velebnoj zgradi gimnazije u kojoj se nastava počela predavati školske godine 1926./1927.

Humačko razdoblje Franjevačkoga uzgojnog zavoda (1870.-1889.)

Široki Brijeg postaje pretijesan za gimnaziju, novicijat i bogosloviju te iz tih razloga Uprava kustodije odlučuje Franjevački uzgojni zavod prebaciti na Humac gdje se započinje s izgradnjom sjemeništa.¹⁰ No, i u

---

⁸ Prema prvom Šematizmu novoosnovane Kustodije fra Anđela Kraljevića iz 1853. u samostanu je na Širokom Brijegu šest (6) novaka obučenih 16. studenoga 1852., pet obučenih 13. lipnja 1853.; dvanaest (12) je studenata bogoslovije u Italiji u gradovima Asculi in Piceno, Viterbii, Venetii, Ferrari, Boloni i trinaest (13) đaka u sjemeništu na Širokom Brijegu.

⁹ “...Imamo u samostanu školu latinskoga jezika, humanistički studij (gimnaziju), filozofiju i teologiju. Filozofiju i teologiju nismo dosada predavali, nego smo mlade redovnike slali u Italiju k svojoj ljubeznoj braći. Sada pak, pošto su na našu nesreću u Italiji naši samostani porušeni i braća raspršena, ne znamo kamo ćemo poslati svoje mladiće na nauk izvan domovine...” Šematizam fra Petra Bakule iz 1867., str. 55.

¹⁰ “...da smo mi zbog nestašice potrebnog prostora u ovom samostanu (Širokom Brijegu, m. o.) i zbog drugih vrlo opravdanih razloga počeli u ovo vrijeme graditi drugi samostan na Humcu za školu i kolegij...” Šematizam fra Petra Bakule iz 1867., str. 55.;

tom razdoblju ne zamire u samostanu na Širokom Brijegu ni Franjevački uzgojni zavod, i dalje ostaje novicijat i još k tomu bogoslovija koju 1867. god. osniva novopečeni profesor fra Paškal Buconjić, kojeg su teškog srca pustili iz Rima s papinskog sveučilišta. Tih se godina mnogo radi na ustroju školstva. Dosadašnji su franjevački odgojni zavodi bili po mjeri onih talijanskih, jer se i bogoslovno školovanje gojenaca nastavljalo u Italiji. Na Humcu se i na Širokom Brijegu pristupa reformi školstva. Odvaja se osnovna škola (pučka škola) od franjevačke, i traje četiri godine. U tu svrhu se na Širokom Brijegu i gradi zgrada Narodne učionice 1867. god. Po završetku osnovne škole ide se u Franjevačku samostansku školu. Uprave kustodije i poslije provincije nastoje školovanjem svojih studenata u inozemstvu, sad osim Italiji i po drugim europskim sveučilištima, mnoge od njih osposobiti za učitelje, nastavnike i profesore. Taj je sustavni napor u Hercegovini i po sveučilištima diljem Europe urodio plodom, da se došlo do osnivanja pravog srednjeg gimnazijalnog školskog bića po ustroju na europske standarde.

Osnivanje 1. razreda gimnazije u Franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu, školska godina 1889./1890.

Školske godine 1889./1890. Franjevački se uzgojni zavod vraća s Humca na Široki Brijeg ustrojem 1. razreda gimnazije. Sljedeće je godine osnovan i 2. razred gimnazije, a 1. je zadržan novačenjem novih dječaka. U sljedećem je desetljeću nadčovječanskim naporom osnovan razred po razred, i vodila se stalna bitka s manjkom i neuvjetnim školskim prostorom i školskim pomagalima.¹¹ U tu je svrhu Uprava provincije uz rekonstrukciju

---

Razloge za premještanje na Humac donosi o. Pavo Dragičević: 1. "Tjesnoća na Širokom Brijegu. Od 1860 na Širokom je Brijegu ne samo novicijat uz sjemenište, nego još povrh filozofija i teologija. - Prevrata, koji je god. 1859. u Italiji nastao i do god. 1867. neprekidno se održavao i s njim uslijedila supresija samostana i sekularizacija redovničkih imanja, zapriječio je slanje naših klerika na onomašnja učilišta; stoga se je i bilo primorano da se sve koncentrira na Širokom Brijegu... 2. Prehrana. Ovo je uvijek bilo od naših najvitalnijih pitanja. 3. Smatralo se je za korisnije odijeliti starije đake od mladih." Usp. Prvi gimnazijalni izvještaj, Mostar, 1919., str. 6.

¹¹ "...Opet se daljnji razredi nastavljaju na Humcu s kombiniranim filozofskim kurzom sve do 1904.. Reformiranje i ujedinjenje ove gimnazije i njezin radikalni preporod čekalo je na gojence insbruške univerze OO. ff. Didaka Buntića - koji na njoj evo djeluje već 24 godine - i Mirka Matijevića. Ovi su zaslužni trudbenici - između ostalih - herkulskom snagom na se navalili po preko 30 sedmičnih sati. Njihovoj se zauzetosti mora zahvaliti, da se je 1897. otvorio III., 1899. IV., 1903. V i 1907. VI. razred." Usp. Isto, str. 7.

samostana donijela odluku i o izgradnji gimnazije na Širokom Brijegu, tako da su je smjestili i izgradili u produžetku južnog krila. Snimanje postojećeg stanja samostana, stare crkve, te pokušaja izgradnje sjemeništa rekonstrukcijom samostana obavio je poznati arhitekt Maksimilijan David 1899. god.¹² Uprava je provincije odustala od sjemeništa unutar postojećih samostanskih dimenzija, pa je isti arhitekt s drugima iz austrijskog ureda sreza Mostara nacrtao projekt za novu zgradu 1900. god. Gimnazija je izgrađena 1903. god., i već je i tad bilo jasno da ova zgrada ne zadovoljava potrebama gimnazijalnog bića na Širokom Brijegu. No, Provincija, pritisnuta i drugim potrebama u tom trenutku nije mogla više. M. David je 1904. god. radio projekt za novu crkvu na Širokom Brijegu. Negdje je završetkom rekonstrukcije samostana i izgradnje gimnazijalne zgrade započela izgradnja nove velebne crkve na Širokom Brijegu, kojoj temeljni kamen svečano polaže 20. lipnja 1905. hercegovački biskup fra Paškal Buconjić.

Dobivanje prava javnosti i polaganja prvoga ispita zrelosti

Fra Didak Buntić, koji je nakon fra Mirka Matijevića direktor gimnazije od 1910. god., nastoji svim silama s ostalim profesorima i Upravom provincije osnovati svih osam razreda i na gimnaziji omogućiti prvi ispit zrelosti s pravom javnosti.¹³ Pa iako su uvjeti školstva i prostorom i

---

¹² Rodio se 7. prosinca 1859. u Alttischeinu, Moravska. Visoku tehničku školu završio u Brnu. Radi kao asistent u Brnu i kod privatnika u Češkoj. U Mostar kao namještenik austrougarske monarhije dolazi 21. svibnja 1890. godine, a 1907. odlazi u Tuzlu. Osim spomenutog projektira novu crkvu na Širokom Brijegu, crkvu u Drinovcima, te u Mostaru Okružni sud, Biskupski dvor, dogradnju djevojačke škole. Usp. Wiener Bauindustrie-zeitung, Wien, XX, 41, 10. 12. 1908., str. 390-391.

¹³ "...Tek kad je došao za provincijala o. fra David Nevistić (1916.-1919.) uspjelo je učiteljskom zboru, - podvrgnuv se svim mogućim teretima i nepravilnostima - da prodre s nastavkom VII. i VIII. razreda. Kad se je već bilo u VIII. razredu, starješinstvo se je reda obratilo molbom na visoku zemaljsku vladu, da bi se priznala ista prava gimnaziji na Širokom Brijegu, koja već otprije imadahu isusovačka u Travniku i franjevačka u Visokom. Na ovu je molbu visoka vlada odgovorila zatraživši od gimnazijalnoga ravnateljstva nužne podatke, kao n. pr. o svrsi i historiji gimnazije, o njezinom dosadašnjem uspjehu, o biblioteci, o zbirkama, itd. Ad hoc je bio izaslan u martu 1918. vladin povjerenik Dragan Kundlich, nadzornik srednjih škola, da se uvjeri na licu mjesta, da li zaslužuje ova gimnazija, da joj se prizna pravo zrelosti pred mješovitim ispitnim povjerenstvom. Rezultat je njegova inspiciranja i proučavanja bila naredba zemaljske vlade od 19. jula 1918. br. 251.423, kojom se udovoljava svim stavljenim tražbinama od strane starješinstva reda i uriče se prva matura u rujnu za svršene osmoškolce 1917.-18. (Šk. Glasnik, god. 1918., str. 68-70)." Usp. Prvi gimnazijalni izvještaj, Mostar 1919., str. 8.

pomagalima bili skromni, direktor je gimnazije fra Didak znao ponavljati: "Tko ima tijelo, lasno će za njega naći i odijelo!" Snovi su se iskolili školske godine 1917./1918. Na Velikoj je franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu upriličen prvi ispit zrelosti (matura), i te su maturalne svjedodžbe đacima bile priznate od države. God. 1926. gimnazija je odredbom tadašnje vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca priznala konfesionalnu privatnu školu hercegovačkih franjevaca Veliku franjevačku gimnaziju na Širokom Brijegu u razini svih drugih državnih srednjih i gimnazijalnih škola sa svim pravim i dužnostima.¹⁴

Prva je matura na Širokom Brijegu održana u jesenskom roku 1918. god. Kako će se vidjeti iz gimnazijskog izvješća za tu godinu, sve je učinjeno prema naputku Zemaljske vlade kako bi se stvorili svi uvjeti i svjedodžbe Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu imale istu vrijednost kao i sve druge "zemaljske srednje škole s pravom javnosti", i položenim maturantima omogućile upis na visoke škole.

Konvikt za vanjske đake

Fratri su od početka osnivanja Franjevačkog uzgojnog zavoda i kasnije gimnazije imali i želju i namjeru opismeniti neuki hrvatski rimokatolički puk Hercegovine. U tu su svrhu osnivali i vodili analfabetske tečajeve, osnivali su i gradili zgrade pučkih škola i bez ikakve naknade i u jednom i u drugom pothvatu davali sve od sebe. Odatle se i razumije nastojanje Uprave provincije da na Širokom Brijegu osnuje i konvikt za vanjske - eksterne đake. Onu, dakle, djecu, koja ne žele biti svećenici, da im se omogući gimnazijalno školovanje, a time i uvjet za visoko školovanje. U tu je svrhu osnovan Konvikt za vanjske đake 1912. god. kupnjom kuće Ivana Marušića zvanog Janće na Širokom Brijegu nedaleko od crkve, iako je na gimnaziji već 1903. god. bilo vanjskih đaka. Konačno su fratri 1929./1930. god. izgradili veliku zgradu Konvikta za vanjske đake. Danas je u toj zgradi Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Mostaru.

---

¹⁴ "Na Molbu upraviteljstva gimnazije donese Ministarstvo prosvjete, Odjeljenje za srednju nastavu, u Beogradu rješenje Br. 13.632 II. od 19. svibnja 1926., kojim se Franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu podpuno izjednačava s državnim gimnazijama i daje joj se pravo, da se pred njezinim stručno osposobljenim nastavnicima polažu ispiti zrelosti." FRA RADOSLAV DR. VUKŠIĆ, Godišnja izvješća za školske godine 1940/41., 1941/42., 1942/43., 1943/44., Mostar, Hrvatska Tiskara F. P., 1944., str. 7.

NOVICIJAT

Nakon svršetka školovanja u Uzgojnom zavodu (probandatu, sjemeništu) koji pretpostavlja završenu osnovnu školu, kandidati oblačenjem redovničkog odijela ulaze u godinu kušnje novicijat nakon čega su u prijašnjim vremenima polagali doživotne zavjete i odlazili na studij u inozemstvo, a kasnije prve jednostavne zavjete i u domovini nastavljali studij teologije.

Ustrojem prave gimnazije koja traje osam godina, a upisuju je djeca koja su završila četverogodišnju pučku školu, u novicijat se odlazilo nakon završenog šestog razreda gimnazije. Po završetku novicijata polagali su jednostavne zavjete, te su kandidati, sada bogoslovi, završavali sedmi i osmi razred gimnazije i polagali maturu. Time su ostvarili uvjete za studiranje bogoslovije.

Hercegovačka franjevačka provincija novicijat po odvajanju od Bosne Srebrene ima nakratko u Mostarskom Gracu u župnom stanu, potom na Čerigaju, da bi konačno od 1848. god. bio na Širokom Brijegu. Izgradnjom humačkog samostana (1867.) novicijat seli na Humac gdje uz kratke prekide (nakon Drugoga svjetskog rata kada je do 1963. god. bio u novicijatu Bosne Srebrene u Kraljevoj Sutjesci) ostaje do danas. Uz humački samostan s vremenom je izgrađena zasebna zgrada novicijata.

Preustrojem školstva, stvaranjem osmogodišnje pučke škole, u novicijat se odlazilo nakon polaganja ispita zrelosti. U novicijatu se uči Pravilo i život sv. Franje i Franjevačkog reda. Uz predavače novicijat vode i za duhovni uzrast novaka brinu se meštar i njegov pomoćnik.

FRANJEVAČKA BOGOSLOVIJA

Nakon što je mostarski samostan (19. ožujka 1890. položen temeljni kamen) posve sagrađen i uređen mogla je Hercegovačka franjevačka provincija u njemu otvoriti Franjevačku bogosloviju i time posve utemeljili provincijsko školsko biće.

Odmah nakon odcjepljenja od Bosne na Čerigaju su Uzgojni zavod i novicijat koji sele na Široki Brijeg po izgradnji samostana. Uzgojni će zavod - sjemenište poslije prijeći u poznatu Franjevačku veliku gimnaziju s pravom javnosti na Širokom Brijegu. Gradnjom samostana na Humcu, novicijat prelazi sa Širokog Brijega na Humac.

Teološke su studije hercegovački franjevci završavali diljem Europe. Izgradnjom samostana u Mostara ispunja se uvjet osnutka bogoslovije. Uprava provincije šalje Zemaljskoj vladi molbenice za novčanu potporu, a svesrdno u osiguranju života Bogoslovije pomaže o. biskup Paškal

Buconjić i mnogi drugi dobročinitelji. Na kapitulu održanom 20. travnja 1895. odlučeno je da se u samostanu u Mostaru otvori Bogoslovija, a prvi profesori Bogoslovije su: o. fra Radoslav Glavaš, profesor i direktor Bogoslovije; o. fra Špiro Šimić, profesor i prefekt klerika i o. fra Franjo Dobretić Bašadur, profesor i zamjenik prefekta. Nakon velikih priprema preko ljeta na uočnicu sv. Franje 3. listopada 1895. u samostan dolazi šest prvih bogoslova: fra Mile Lekić, fra Ilija Rozić, fra Martin Tokić, fra Filip Bebek, fra Klemo Jurišić i fra Serafin Marinčić.

Na 7. listopada biskup fra Paškal Buconjić svečano je otvorio Bogosloviju slavljem svete mise, zazivom Duha Svetoga i blagoslovom bogoslovnog sjemeništa unutar Franjevačkog samostana Mostar. Fra Franjo Dobretić Bašadur Mostarac u prigodnoj zdravici ističe posebne zasluge u gradnji samostana i osnutku Bogoslovije biskupa fra Paškala Buconjića, bivšeg provincijala fra Nikole Šimovića i aktualnoga fra Luke Begića. Svekolika javnost grada Mostara, Hercegovine, Bosne i Hrvatske oduševljena je ovim činom, a tiskovine su to zabilježile kao velik uspjeh hercegovačkih franjevaca. Otvaranjem Franjevačke bogoslovije 1895. god. grad Mostar bilježi početke svoga visokoškolskog akademskog života.

Viktimolog fratara profesora i školskih institucija i zgrada Hercegovačke franjevačke provincije

Školski život je tijekom Drugoga svjetskog rata jako trpio. Bogoslovija se već 1942. god. seli u župe Čitluk, Čerin i Veljake, jer su samostan i crkva bombardirani. Novicijat seli u Veljake. Na osobit način trpi Franjevačka gimnazija Široki Brijeg koja se ni kriva ni dužna sa samostanom i crkvom našla u samoj bojišnici. Školska je godina 1943./1944. kako se poslije i vidjelo, bila zadnja školska godina na Franjevačkoj velikoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Sljedeća je, 1944./1945., ugašena u pepelu i krvi u početku svog drugog polugodišta 7. veljače 1945. Zgrada je gimnazije bombardirana, oštećena topovskom paljbom kao i širokobriješka crkva. Sadržaj je gimnazije, konvikta kao i samostana i crkve devastiran i opljačkan, a 1947. god. i posve spaljen.

Partizani su bez suđenja ubili fratre koje su zatekli u samostanu, one su iz Hidrocentrale odveli u smjeru Splita i za sada ih pobili na nepoznatom mjestu, neke su ubili kod crkve u Mostarskom Gracu, jedne su odveli od oltara u Izbičnu i ubili na nepoznatom mjestu, neke su koje su uhvatili u Mostaru u samostanu ubili i ubacili u Neretvu, a neke na Križnom putu. Od dvadeset i jednog (21) profesora Franjevačke velike gimnazije oni su ubili njih dvanaest (12): dr. fra Radoslava Vukšića, dr. fra Krešimira

Pandžića, dr. fra Arkandela Nuića, dr. fra Fabijana Paponju, dr. fra Marka Dragičevića, fra Leonarda Rupčića, fra Brunu Adamčika, fra Tadiju Kožula, fra Borislava Pandžića, dr. fra Dobroslava Šimovića, fra Rolanda Zlopašu, fra Nenada Pehara.

Na početku je školske godine, usprkos teškim neprilikama zbog ratnih djelovanja u okolici i na samom Široku Brijegu bilo upisano 313 učenika, a na kraju ih je godine bilo 309.

Ubili su profesora Bogoslovije fra Martina Soptu i bogoslove: fra Rudu Jurića, fra Kornelija Sušca, fra Viktora Kosira, fra Stjepana Majića, fra Ludovika Radoša, fra Miljenka Ivankovića, fra Julijana Petrovića i fra Antu Majića, zatim mladomisnike, tek završene bogoslove: fra Svetislava Markotića, fra Luju Miličevića i fra Darinka Mikulića te pomoćnoga meštra u novicijatu fra Maksimilijana Jurčića.

Dolaskom komunista na vlast Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji oduzete su zgrade gimnazije i konvikta na Širokom Brijegu, zgrada bogoslovije u Mostaru (do 1963. god.). Komunisti nisu dopustili na opetovana traženja Provincije obnovu Franjevačke gimnazije sa sjemeništem na Širokom Brijegu i Franjevačke bogoslovije u Mostaru.

800. GODINA FRANJEVAČKOGA POKRETA I HERCEGOVAČKA FRANJEVAČKA PROVINCIJA

God. 1209. sv. Franjo sa svojom prvom braćom ide u Rim i od Pape dobiva dopuštenje propovijedanja Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista. U tih osam stotina godina franjevci su na tlu Hercegovine preko sedam stoljeća, a u samom Mostaru s kraja 14. i početka 15. st. U tim dugim stoljećima dali su velik obol školstvu i opismenjavanju hrvatskoga rimokatoličkog puka. O tome su rječit povijesni govor mnoge pučke škole koje su osnovali i vodili, analfabetski tečajevi, fratri koji su predavali po državnim školama, a na osobit način ustanove Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu, Franjevačke bogoslovije u Mostaru i Novicijat na Humcu.